TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA TRANSFORMATSIYA JARAYONLARINING O'RNI

Davitov Nizomiddin Baxtiyorovich
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti magistranti,
E-mail: davitovnizomiddin@gmail.com
Tel.: +998 91 583-33-53
Ilmiy rahbar: *i.f.f.d. Mamajanova Tuygunoy*

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotini modernizatsiya qilish sharoitida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ularni ***transformatsiya qilish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqot ob'ekti sifatida 2026-yilda*** qayta tashkil etilgan "Biznesni rivojlantirish banki" aksiyadorlik tijorat banki tanlab olindi. Maqolada bankning moliyaviy ko'rsatkichlari, aktivlar sifati, kapital yetarliligi va likvidlilik darajasi tahlil qilingan. Xususan, bankning Qishloq qurilish bankdan Biznesni rivojlantirish bankiga o'tish jarayonidagi strategik o'zgarishlar, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlashdagi yangi ekotizim imkoniyatlari o'rganildi. Statistik ma'lumotlar asosida bankning kredit portfeli tarkibi va xalqaro reyting agentliklarining baholari qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, moliyaviy barqarorlik, transformatsiya, Biznesni rivojlantirish banki, kichik biznes, kredit portfeli, likvidlilik, kapital yetarliligi, iqtisodiy o'sish.

Аннотация. В данной статье исследуются вопросы обеспечения финансовой устойчивости и трансформации коммерческих банков в условиях модернизации экономики Узбекистана. В качестве объекта исследования выбран акционерный коммерческий банк «Банк развития бизнеса», *реорганизованный в 2026 году. В статье проанализированы финансовые* в 2023 году. В статье проанализированы финансовые показатели банка, качество активов, адекватность капитала и уровень ликвидности. В частности, изучены стратегические изменения в процессе перехода банка от Кишлок курилиш банка к Банку развития бизнеса,

возможности новой экосистемы поддержки малого и среднего бизнеса. На основе статистических данных проведен сравнительный анализ структуры кредитного портфеля банка и оценок международных рейтинговых агентств.

Ключевые слова: коммерческие банки, финансовая устойчивость, трансформация, Банк развития бизнеса, малый бизнес, кредитный портфель, ликвидность, адекватность капитала, экономический рост.

Abstract. This article examines the issues of ensuring the financial stability and transformation of commercial banks in the context of the modernization of the economy of Uzbekistan. The Joint-Stock Commercial Bank "Business Development Bank", reorganized in 2023, was chosen as the object of study. The article analyzes the bank's financial indicators, asset quality, capital adequacy, and liquidity level. In particular, strategic changes in the bank's transition from Qishloq Qurilish Bank to Business Development Bank and the possibilities of a new ecosystem for supporting small and medium-sized businesses are studied. Based on statistical data, a comparative analysis of the structure of the bank's loan portfolio and the assessments of international rating agencies is carried out.

Keywords: commercial banks, financial stability, transformation, Business Development Bank, small business, credit portfolio, liquidity, capital adequacy, economic growth.

Kirish. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan noaniqliklar va moliya bozorlaridagi o'zgaruvchanlik sharoitida tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash har qanday davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'zbekistonda ham bank tizimini isloh qilish va uni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonlari jadal davom etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020-2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli Farmoni ushbu yo'nalishdagi fundamental hujjat bo'lib xizmat qilmoqda [1; 12-14 b]. Ushbu strategiyaning asosiy maqsadi bank sektorida

davlat ulushini kamaytirish, xizmatlar sifatini oshirish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashdan iborat.

Tijorat banklari nafaqat moliyaviy vositachi, balki iqtisodiy o'sishning drayveri sifatida ham namoyon bo'ladi. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes (KOB) sub'ektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash orqali yangi ish o'rinlari yaratish va YaIM hajmini oshirishda banklarning o'rni beqiyos. Shu maqsadda, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-sentabrdagi PQ-292-sonli qarori bilan "Qishloq qurilish bank" negizida "Biznesni rivojlantirish banki" (BRB) tashkil etildi. Bu nafaqat nomning o'zgarishi, balki bank missiyasining tubdan yangilanishi va uning kichik biznesni rivojlantirish bo'yicha tayanch muassasaga aylanishini anglatadi [2; 5-7 b].

Bank tizimida moliyaviy barqarorlik tushunchasi ko'p qirrali bo'lib, u bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida bajarish qobiliyati, kapitalning yetarliligi, aktivlarning yuqori sifati va doimiy daromadlilik darajasi bilan tavsiflanadi. Hozirgi kunda O'zbekiston bank tizimi aktivlarining 67-68 foizi hali ham davlat ulushi mavjud banklar hissasiga to'g'ri kelmoqda. Bu esa banklararo raqobatni kuchaytirish va transformatsiya jarayonlarini jadallashtirishni talab etadi. BRB misolida ko'radigan bo'lsak, bank o'zining an'anaviy ipoteka yo'nalishidan tadbirkorlikni moliyalashtirish ekotizimiga o'tishi kutilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil boshiga kelib O'zbekiston bank tizimi aktivlari 648,6 trillion so'mni tashkil etib, o'sish sur'ati 15,4 foiz darajasida qayd etilgan [3; 22 b]. Biroq, depozitlar o'sishining sekinlashishi va NPL (muammoli kreditlar) ulushining ayrim banklarda yuqoriligi moliyaviy barqarorlikka nisbatan hushyorlikni talab qiladi. BRB ushbu murakkab vaziyatda ham o'zining kapital bazasini mustahkamlash va kichik biznes sub'ektlariga xizmat ko'rsatishning yangi modellarini joriy etish orqali barqarorlikni saqlab qolishga harakat qilmoqda.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi BRBning transformatsiya jarayonidagi moliyaviy holatini tahlil qilish va bankning kichik biznesni rivojlantirishdagi strategik ahamiyatini baholash bilan bog'liq. Maqolada bankning moliyaviy

ko'rsatkichlari dinamikasi, kapitalning o'zgarishi va kredit portfeli sifati kabi muhim jihatlar batafsil yoritilgan. Shuningdek, xalqaro Fitch Ratings agentligining bankka bergan baholari asosida uning tashqi bozorlardagi jozibadorligi ham ko'rib chiqilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bank tizimi barqarorligi va uning iqtisodiy rivojlanishdagi roli ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, J. Shumpeter banklarni innovatsiyalarning asosiy moliyalashtiruvchisi va "kapitalizmning shtabi" deb atagan bo'lsa, zamonaviy tadqiqotchilardan F. Mishkin moliya tizimidagi axborot asimmetriyasi va uning bank barqarorligiga ta'sirini o'rgangan [4; 45-50 b]. Rivojlangan mamlakatlar tajribasida banklarning KOB sub'ektlari bilan ishlash strategiyalari alohida ahamiyatga ega. Masalan, Germaniyaning KfW banki tajribasi tadbirkorlikni rivojlantirishda davlat-bank hamkorligining muvaffaqiyatli namunasi hisoblanadi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlardan Sh. Abdullayeva, O. Jumayev va A. Omonovlar o'z ishlarida tijorat banklarining investitsion faolligi, likvidliligi va kredit risklarini boshqarish masalalariga e'tibor qaratganlar. S. Ergasheva raqamli transformatsiya sharoitida moliyaviy ko'rsatkichlar monitoringi masalalarini tadqiq etgan bo'lsa, D. Jo'rayev korxonalar va banklarning moliyaviy barqarorligini baholashning yangi yondashuvlarini taklif qilgan [5; 112-118 b]. Biroq, aynan ixtisoslashgan rivojlanish banklari (Development Banks) va ularning transformatsiya jarayonidagi moliyaviy chidamliligi masalasi mahalliy adabiyotlarda hali yetarlicha chuqur tahlil qilinmagan.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy taqqoslash, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining yillik hisobotlari, "Biznesni rivojlantirish banki" AJning MHXS (IFRS) asosidagi moliyaviy hisobotlari hamda Fitch Ratings xalqaro reyting agentligining hisobotlari tashkil etdi [6; 32 b]. Bankning moliyaviy barqarorligini baholashda CAMELS tizimining asosiy

indikatorlari - kapital yetarliligi (CAR), aktivlar sifati, daromadlilik (ROA, ROE) va likvidlilik (LCR, NSFR) ko'rsatkichlaridan foydalanildi.

Tahlil jarayonida 2022-2024 yillar oralig'idagi dinamika o'rganildi. Xususan, bankning Qishloq qurilish bank davridagi ko'rsatkichlari va BRB sifatidagi birinchi yillik natijalari o'zaro solishtirildi. Shuningdek, kichik biznes sub'ektlariga ajratilgan kreditlar hajmi va ularning bank kredit portfelidagi ulushi tahlil qilindi. Tadqiqotda miqdoriy tahlil bilan bir qatorda, bankning transformatsiya strategiyasining sifat tahlili ham amalga oshirildi. Bu esa bankning yangi missiyasi va uning amalga oshirilish mexanizmlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Bundan tashqari, bank tizimidagi umumiy tendensiyalar va makroiqtisodiy sharoitlar (YaIM o'sishi, inflyatsiya) hisobga olingan holda, BRBning moliya bozoridagi o'rni aniqlandi. Tahlil natijalari asosida bankning kelgusi rivojlanish istiqbollari bo'yicha prognozlar ishlab chiqildi. Ushbu metodologik yondashuv tadqiqot natijalarining xolisligi va ilmiy asoslanganligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natija. "Biznesni rivojlantirish banki" AJ (BRB) o'zining transformatsiya jarayonini 2023-yil sentabrdan boshlagan bo'lsa-da, qisqa muddat ichida sezilarli natijalarga erishdi. Bankning asosiy vazifasi kichik biznes loyihalarini moliyalashtirish va tadbirkorlarga kompleks xizmatlar ko'rsatishdan iborat. 2024-yil yakunlariga ko'ra, bank tizimida BRBning o'rni mustahkamlanib bormoqda, biroq transformatsiya bilan bog'liq xarajatlar va aktivlar sifatini tozalash jarayoni moliyaviy natijalarga o'z ta'sirini ko'rsatgan.

Bankning moliyaviy barqarorligini tavsiflovchi asosiy ko'rsatkichlar tahlili shuni ko'rsatadiki, davlat tomonidan kiritilgan kapital in'ektsiyalari bankning to'lov qobiliyatini saqlab turishda muhim rol o'ynamoqda. Fitch Ratings ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil yakunida bankning 3-bosqich (Stage 3) kreditlari ulushi 23 foizni tashkil etgan, bu esa korporativ va KOB sektoridagi aktivlar sifatining biroz yomonlashganidan dalolat beradi [4; Fitch report].

1-jadval

"Biznesni rivojlantirish banki" AJning asosiy moliyaviy ko'rsatkichlari (trln. so'mda)[1]

Ko'rsatkichlar	2023-yil (end)	2024-yil (end)	2025-yil (June proj.)
Jami aktivlar	28.5	31.6	35.4
Jami kapital	2.8	2.7	3.4
Kredit portfeli	22.1	24.5	28.9
Sof foyda / (Zarar)	(0.8)	(2.2)	0.19
Kapital yetarliligi (FCC)	5.7%	8.7%	10.2%

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2024-yilda bank 2.2 trillion so'm miqdorida zarar ko'rgan, bu asosan muammoli kreditlar bo'yicha zaxiralarning oshirilishi bilan bog'liq. Biroq, 2025-yilning birinchi yarmiga kelib vaziyat o'zgargan va bank 192.7 milliard so'm sof foyda qayd etgan. Bu bankning transformatsiya strategiyasi o'z mevasini bera boshlaganini ko'rsatadi. Jami aktivlar hajmi 2023-yilga nisbatan 24 foizdan ortiq o'sgan bo'lib, 35.4 trillion so'mga yetgan.

1 Manba: Biznesni rivojlantirish banki ma’lumotlari

1-rasm. Biznesni rivojlantirish bankining tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ekotizimi tuzilmasi[2]

Bankning kichik biznesni qo'llab-quvvatlash tizimi nafaqat kreditlash, balki ekotizim yaratishga asoslangan. BRB tarkibida 19 ta ixtisoslashgan sho"ba korxonalari, jumladan, "Kichik biznesga ko'maklashish markazlari", "BRB-CAPITAL" va "BRB-TECH" kabi tuzilmalar faoliyat yuritmoqda. Ushbu markazlar tadbirkorlarga biznes-rejalar tuzishdan tortib, mahsulotni eksport qilishgacha bo'lgan barcha jarayonlarda yordam bermoqda. Bu esa kredit risklarini kamaytirishga va mijozlarning moliyaviy savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Muhokama. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, BRBning moliyaviy barqarorligi hozircha davlat ko'magiga sezilarli darajada bog'liq. Fitch Ratings hisobotiga ko'ra, bank majburiyatlarining 65 foizini davlat mablag'lari tashkil etadi. Bu bir tomondan bankning likvidliligini ta'minlasa, ikkinchi tomondan bozor sharoitida mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatini cheklashi mumkin. Biroq, bankning 2025-yil iyun oyida Fitch tomonidan 'BB' darajasiga ko'tarilishi xalqaro investorlarning bankka bo'lgan ishonchi ortayotganidan dalolat beradi.

Bankning 2024-yildagi katta miqdordagi zarari kutilgan hodisa edi, chunki "Qishloq qurilish bank"dan meros bo'lib qolgan muammoli ipoteka va korporativ kreditlar portfeli tozalandi. Bunday "tozalash" jarayoni kelajakda sog'lom o'sish uchun poydevor yaratadi. Kichik biznes sub'ektlari uchun ajratilayotgan kreditlar hajmining oshishi (20 foizdan yuqori o'sish sur'ati kutilmoqda) bankning daromadlilik bazasini diversifikatsiya qilish imkonini beradi.

Shu bilan birga, bank tizimidagi raqobat ham kuchaymoqda. TBC Bank, Kapitalbank kabi xususiy va raqamli banklar chakana bozorda yetakchilik qilmoqda. BRB uchun asosiy raqobat ustunligi bu hududiy markazlar orqali tadbirkorlarga yaqinligi va davlat dasturlari doirasidagi imtiyozli moliyalashtirish imkoniyatlaridir. Biroq, bank uzoq muddatda faqat imtiyozli kreditlarga tayanib qolmasdan, bozor

2 Manba: Biznesni rivojlantirish banki ma’lumotlari

foiz stavkalarida ham jozibador mahsulotlarni taklif etishi shart. Raqamli transformatsiya va mobil ilova (BRB Mobile) orqali xizmatlar ko'rsatish ko'lamini kengaytirish operatsion xarajatlarni kamaytirishning asosiy yo'li bo'lib qoladi.

Xulosa . Tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi: Birinchidan, "Biznesni rivojlantirish banki"ning tashkil etilishi O'zbekiston bank tizimini transformatsiya qilish yo'lidagi strategik qadam bo'ldi. Bank o'zining ijtimoiy-yo'naltirilgan (ipoteka) modelidan tijorat-yo'naltirilgan (biznesni rivojlantirish) modeliga muvaffaqiyatli o'tmoqda. Ikkinchidan, bankning moliyaviy barqarorligi 2024-yilda jiddiy sinovdan o'tdi, biroq davlatning kapitalizatsiya dasturlari va aktivlar sifatini boshqarish bo'yicha ko'rilgan choralar natijasida 2025-yilga kelib bank foyda bilan ishlashni boshladi.

Uchinchidan, kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning yaxlit ekotizimi (Small Business Assistance Centers) kredit risklarini minimallashtirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Bu tajriba boshqa davlat ulushi mavjud banklar uchun ham namuna bo'lishi mumkin. To'rtinchidan, bankning xalqaro reytinglardagi o'rni yaxshilanishi uning tashqi moliya bozorlaridan arzon resurslar jalb qilish imkoniyatini kengaytiradi.

Kelgusida bankning moliyaviy barqarorligini yanada mustahkamlash uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. Depozit bazasini diversifikatsiya qilish va aholi bo'sh mablag'larini jalb etish orqali davlat mablag'lariga qaramlikni kamaytirish.

2. Kredit risklarini baholashda skoring tizimlari va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish.

3. Sho'ba korxonalar faoliyati samaradorligini doimiy monitoring qilib borish va ularning o'z-o'zini moliyalashtirish darajasini oshirish.

4. Kichik biznes vakillari uchun "yashil bank xizmatlari" (Green banking) va islom moliyasi tamoyillari asosidagi mahsulotlarni joriy etish.

Umuman olganda, "Biznesni rivojlantirish banki" O'zbekistonning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda va tadbirkorlar sinfini shakllantirishda muhim bo'g'in bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PF-5992-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 4-sentabrdagi PQ-292-sonli Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi ko'rsatkichlari (2024-yil 1-chorak).
4. Fitch Ratings. 'Fitch Upgrades Business Development Bank to BB; Outlook Stable'. June 30, 2025.
5. Ergasheva S. Raqamli transformatsiya sharoitida moliyaviy ko'rsatkichlar monitoringining avtomatlashtirilgan tizimi. // Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar. 2022. №1. 112-118 b.
6. Biznesni rivojlantirish banki AJ. 2024-yil uchun konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisoboti.
7. Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. 12th ed. Pearson, 2018.
8. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2017.
9. Central Bank of Uzbekistan. 'Financial Stability Report for the First Half of 2025'. November 2025.
10. O'ralov Sh. O'zbekistonning bank tizimini mustahkamlash. // Zenodo, 2024.
11. Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi. 'Banklar faollik indeksi - 2024'.
12. JSCB Business Development Bank. 'Growth Strategy and Ecosystem Overview'. 2025.

13. Gaybullayev F.B. O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini banklar tomonidan moliyalashtirish samaradorligi. // Tadqiqotlar.uz, 2024.

14. IFRS Foundation. International Financial Reporting Standards (IFRS) 2023.

15. World Bank. 'Uzbekistan Economic Update'. Spring 2024.